Год. III. Мартъ и Априлъ Книга II.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Взаимнитѣ спомагания въ Родопитѣ.

(Битови бѣлѣжки и впечатления).

Въ първата книга на сп. „Родопски напрѣдъкъ“ отъ т. г. ний обѣщахме да запознаемъ читателитѣ съ друга битова чърта, характерна въ Родопскитѣ поселения, която тоже има широко и стабилно приложение въ живота и съ която тъй сѫщо изпъкватъ на лице дълбоко вкорененитѣ въ мирогледа на масата алтруистични чувства, макаръ че тая патриархална чърта има и своето не отъ малка важность социално-икономично значение въ живота изъ тия планини. Това сѫ взаимнитѣ спомагания, или както въ Родопитѣ ги именуватъ *межии*, *ангарии*, *попрелки* и др.

Всѣкждѣ, дѣто единичната личность се яви слаба, безсилна да извърши едно дѣло, което засегва личнитѣ нужди на сѣмейството, или група отъ обществото, тамъ изпъква на лице колективната помощь на окрѫжающитѣ, тъй щото взаимното спомагане е еднакво въ живота и нуждитѣ както спрямо единичната личность, толкова повече и спрямо нѣкое дѣло отъ обществена потрѣба и значение.

Въ едно село или махалчинка се яви нужда да си иматъ молитвенъ домъ — черква, джамия, мечетъ — то цѣлото поселение безъ разлика на полъ и възрасть безъ никакво външно принуждение или подкана се съгласятъ и съ общи сили заловятъ да наваксатъ липсата. Ако ли и тѣ сѫ слаби самѝ да извършатъ започнатото, тогава имъ се притичатъ на помощь и съсѣднитѣ селца и махалчини. Въ такъвъ случай всичкиятъ суровъ строителенъ материялъ се доставя даромъ отъ всички вкупомъ, работницитѣ майстори се тоже хранятъ даромъ подъ редъ отъ всички, тъй щото само за надницитѣ остава да се плаща въ пари. Обикновено въ праздннчни дни прѣзъ цѣлия день и въ дѣлнични сутринь рано и вечерь, когато частнитѣ работи могатъ да се скратятъ или прѣкъснатъ, се събиратъ всички и наносватъ дървета, дъски, камъни, плочи и др. Тамъ дѣто е нуждно прѣнасянето да става съ добитъкъ, стопанитѣ въ такъвъ случай отиватъ да помогнатъ и съ него.

Прѣзъ врѣме на построяване такава сграда цѣлото село като че свадбува, частнитѣ работи като че се приустановени и на всички грижитѣ и вниманието сѫ обърнати къмъ дѣлото. Въ опрѣдѣленото врѣме прѣзъ деньтъ тѫпаньтъ у помацитѣ, или гайдата у християнитѣ служи за сборенъ сигналъ. Съ веселби, шумъ и пѣсни се събиратъ всички и извършватъ потрѣбното, безъ да има нѣкой да роптае или придирва, че е извършилъ или донесълъ нѣщо повече, или че е прѣкъсналъ своята си спѣшна работа. И до кѫдѣ достига съзнанието да се изпълни единъ общественъ дългъ въ такива случаи, човѣкъ може да се убѣди отъ това, че често пѫти майката, която има бозайниче дѣте и нѣма какъ и съ кого да го остави въ кѫщи, понася го съ себе си, задѣнато въ люлчицата му на гърбътъ и съ него заедно отива да принесе своя трудъ въ общото дѣло. И прѣстарѣлитѣ и немощни старци и баби немогатъ да се помирятъ съ положението си отъ да не направятъ това, що могатъ. Често пѫти срѣщате прѣгърбавенъ старецъ или немощна отъ тяжестьта на годинитѣ бабичка да се навъртатъ около строещата се сграда и споредъ силитѣ си се мѫчатъ да хвърлятъ

по нѣкое камъче на работницитѣ. И това се прави съ пълно чувство и спокойна съвѣсть, че сѫ изпълнили ако и слабо своя общественъ дългъ.

По такъвъ начинъ сградитѣ въ Родопитѣ струватъ много евтино, защото не само че всичкиятъ строителенъ материялъ даромъ съ *межии* е доставенъ, но и храната на работницитѣ е даромъ отъ населението, което доброволно е събрало помежду си и надницитѣ, що трѣбва да се платятъ.

По тоя редъ съ взаимни спомагания сѫ съградени и се съграждатъ всички обществени сгради въ Родопитѣ: черкви, училища, джамии, мечети, гробища, голѣмитѣ каменни мостове по рѣкитѣ, дългитѣ постлани съ камъни пѫтища и мн. др. И не само че постройката е станала съ общата взаимна помощь на всички, но и нейния бѫдещъ ремонтъ, украса и вѫтрѣшни нужди и покѫщнина тоже се дължатъ на колективната помощь, желание и воля на всички въ селото.

Но както е въ общественитѣ нужди, тъй и въ личнитѣ изпъкватъ тия взаимни спомагания, които не сѫ друго нищо, освѣнъ вкорененото чувство да се помогне и улесни въ една или друга посока ближния.

На единъ момъкъ, достигналъ възрасть да се задоми и устрои сѣмейство, първата му грижа е той самъ или родителитѣ му да му съградятъ кѫща. Въ такъвъ случай съсѣди, роднини, познати и съселяни съ *межия* му прѣнасятъ камънитѣ, дърветата, плочитѣ и дъскитѣ. Ако зидаритѣ сѫ условени да се хранятъ отъ стопанина на постройката, то пакъ съсѣдитѣ и роднинитѣ ще ги викатъ подъ редъ на обѣдъ и вечеря, или ще имъ занесатъ тамъ. Съгради ли се кѫщата, пакъ всѣки гледа да подари на новия челядникъ—домовникъ кой каквото може. Единъ ще му подари сѫдъ, другъ нѣкоя друга покѫщнина и току видишъ съ колективната помощь се устроилъ и събралъ *новъ домъ*. Сѫщото е и при задомяването на мома, а особено отъ бѣденъ родъ: роднини, съсѣдки и съселянки, всѣка гледа да занесе нѣщо подаръкъ, коя прѣстилка, коя риза, коя кърпа, сѫдъ и др. такива, и току видишъ събрала ѝ се цѣла прикя.

Другаркитѣ ѝ пъкъ се събрали и ошили и приготвили и цѣлата ѝ прикя — *дарове съ межия.*

Идватъ нѣкому госте и се лишава отъ извѣстни нѣща за приличното имъ посрѣщане и нагостуване било въ сѫдове, дреха, постелка, храна и др. п., съсѣдитѣ или роднинитѣ ще го улеснятъ съ потрѣбното безъ мисъль за негодуване или възнаграждение. Свършили се нѣкому храната въ кѫщи, лишава ли се отъ обуща да отиде въ черква или посрѣщне нѣкой личенъ праздникъ или съборъ, сольта, пиперътъ и други т. се прѣкратили въ кѫщи, въ селото дюкянь нѣма, или ако има, пари пъкъ нѣма да си купи, обръща се тогава къмъ съсѣда си или роднинитѣ си и никой не му отказва да му услужи въ случая. *„Ни врдщай кумшйеата си“* казватъ въ Ахѫ-челебийско. *„Стѝснат чилеак, студѐн катỳ железу,“* казватъ за нѣкого, който скѫперничи и му се свиди да помогне на съсѣда си. Такива хора сѫ рѣдкость въ Родопитѣ, па и дѣто се случатъ, тѣ се ползуватъ съ єдно видимо прѣзрѣние отъ другитѣ.

Въ полскитѣ работи пъкъ взаимното спомагане е най-обикновено и най-релефно. За косидба, прибиране сѣното, жътва, копань и др. т. стопанинътъ стига да опрѣдѣли день и разгласи за *межия*, и безразборно познати или не се събрали и извършили работата му безплатно. Въ помашкитѣ села межиитѣ се свикватъ и разгласяватъ съ тѫпани, а въ християнскитѣ съ гайди. Прѣзъ цѣлия день работата каквато е, се кара усърдно, съ пѣсни и веселби, не я напущатъ и до късно вечерьта, додѣ я не свършатъ и най-послѣ се завръщатъ въ селото и домоветѣ си пакъ съ пѣсни и хорò. Когато единъ стопанинъ свика межия, то той става и моралния отговорникъ за всичко неприятно, което би се случило помежду свиканитѣ, които се отнасятъ къмъ него вѣжливо и съ почеть. Обаче никакви неприятности не се случватъ, защото, тоя който по една или друга причина или нарушение приличието даде поводъ и се *развали межията*, него не само че изолирватъ отъ всѣкакви други межии и сборове, но се излага и на общото прѣзрѣние.

Тоя, който събере, или му се съберать межия — ***да му измежоватъ*** **нѣкоя работа — длъженъ е само да**

нахрани събравшитѣ или да ги *погости* съ нѣщо, но ако е бѣденъ, и това не се гледа, защото въ такива случаи всѣки *межовникъ* и *межовница* сами си носятъ за себе си и храната.

Нѣкои хора, които иматъ голѣми имоти, свикватъ голѣми межии, състоещи отъ 100 — 200 души моми, жени и мѫже. Такива голѣми межии особено се свикватъ въ помашкитѣ села и тоя день е цѣлъ праздникъ въ селото, защото веселбитѣ и шумътъ сѫ голѣми. На такива межии и прѣзъ цѣлия день, когато се върши работата — косене, жътва и др. — тѫпанитѣ постоянно биятъ, гърмятъ съ пушки, пѣятъ и се надпѣватъ групи моми и момци. Въ такъвъ случай межиитѣ въ Родопитѣ носятъ характеръ и на публични увеселения наредъ съ хората и сборовеътѣ, дѣто ставатъ и залюбванията (аресванията) между момци и моми. Въ една Ахѫчелебийска народна пѣсня се казва:

’Унàцине^{а} са мòле^{а}ха,
Да дóйде^{а} лé^{а}ту пòдзим’е^{а},
Да са засбѝрат ме^{а}жѐне^{а},
Ме^{а}жé не^{а} и пупрéл’кине^{а},
. . . .

Друга.

Мàле^{а} ле^{а} мѝла, мáле^{а} ле^{а},
Мен’ са на ме^{а}ж’о^{а} рýкали
Сас мѝж’уву-ну кóпе^{а}ле^{а}
. . . . (***помашка***).

Есеньта е тоже най-шумното и весело врѣме, защото тогава межиитѣ ставатъ въ селата. Царевицитѣ се бѣлятъ и жупятъ съ межии и подъ редъ прѣзъ всѣка 5-та или 10-та кѫща било денѣ или вечерь се чуватъ пѣсни, смѣхове, шумъ, свирни и веселби. Въ помашкитѣ села въ кѫщнитѣ межии не се допущатъ наедно моми и момци. Това се още пази и въ нѣкои затънтени български покраини, напр. въ нѣкои отъ Неврокопскитѣ села. Обаче въ българскитѣ села изобщо межиитѣ сѫ смѣсени: на единия край на кѫщата стоятъ момитѣ, а на другия, срѣщуположния, момцитѣ, но всѣкога при тѣхъ има и стари хора.

Прѣзъ зимнитѣ нощи съ межиитѣ се вършатъ и други домашни работи, особено текстилнитѣ: предене, влàчене вълна, конопъ, ленъ, памукъ и др. Нѣкои отъ тѣхъ наричатъ *попрелки* въ Ахж-челебийско, *сѣдѣнки* въ Рупчоско, ангарии въ Неврокопско, но всѣкога ставатъ въ кжщи, а никога не вънъ на открито, както сѣдѣнкитѣ въ полскитѣ села.

Съ една дума всѣка работа кжщна, или полска, за която се иска по-вече трудъ и по-дълго врѣме, се извършва чрѣзъ взаимнитѣ спомагания, тъй щото че нѣма току-речи работа въ живота на Родопскитѣ поселения, която да не се извършва съ колективната помощь на множина за въ полза на едного.

Въ нѣкои покраини, особено у помацитѣ, тая взаимна самопомощь е прѣвърната току-речи въ задруга, дѣто цѣло село подъ редъ задружно си извършва всички полски работи и улеснява нуждитѣ. Въ помашкото село Рибно, 100 — 120 кжщи, Неврокопско, селянитѣ си разпрѣдѣлятъ полската работа тъй: всѣки день или два цѣлото село извършватъ коситбата, или жътвата изведнъжъ на 3 — 4 — 5 кжщи и въ разстояние на извѣстно врѣме всѣкиму отъ селянитѣ ливадитѣ сж покосени, сѣното прибрано, нивитѣ пожънати и т. н. По сжщия редъ си извършватъ и копаньта, ораньта, наносянето дърва за прѣзъ зимата и всички други покрупни кжщни работи.

У помацитѣ всички тѣзи старинни патриархални обичаи и животъ сж по-силно спазени и почитани и по-широко разпространени, отколкото у българитѣ-християни. Въ нѣкои български по-голѣми и по-развити села, дѣто новитѣ вѣяния за живота и мирогледа на модното човѣчество сж почнали да си пробиватъ пжть и проникватъ, тѣзи хубави битови нрави и обичаи сж захванали да се изоставятъ и постепенно да изчезватъ, безъ да могатъ да ги замѣстятъ съ нѣщо друго, ако не по-хубаво и по-полезно, то поне еднакво значуще съ старото.

И когато човѣкъ вникне въ живота и тѣзи хубави бисери въ мирогледа на Родопскитѣ поселения, които тѣ тъй добрѣ сж спазили отъ своитѣ прадѣди, когато се взре и въ тѣхното умствено творчество, дѣто

всичко чисто, хубаво и полезно родопчанинътъ е облѣкълъ въ своята чиста народна поезия, ясно се вижда здравата, яка като канара сѣмейна и обществена стабилность, която прави, създава и закрѣпва силни нации, крѣпки държави, силни и физически, и нравствено.

Станимака 1905 год. **Ст Н. Ш.**

